

JOSEF BERNARD PROKOP

MARIE TEREZIE

SYMPHONIE ŽIVOTA VELKÉ CÍSAŘOVNY

MARIE TEREZIE

JOSEF BERNARD PROKOP

MARIE TEREZIE

SYMFONIE ŽIVOTA
VELKÉ CÍSAŘOVNY

Fortuna
Libri

Copyright © Josef Bernard Prokop, 2018
Cover design © Daniela Antalovská, 2018

Vydalo nakladatelství Fortuna Libri.

www.fortunalibri.cz

Odpovědná redaktorka Alena Peisertová.

První vydání

Všechna práva vyhrazena
Žádná část této publikace nesmí být reprodukována,
ukládána do informačních systémů nebo rozšiřována
jakýmkoli způsobem, ať už elektronicky, mechanicky,
fotografickou cestou nebo jinými prostředky
bez souhlasu majitele práv.

ISBN 978-80-7546-172-8

*Věnováno všem matkám
a všem Mariím Tereziím*

zejména

*Ludmile Marii Terezii Anně,
mojí milované mamince*

*A také s díky maestrovi Josephu Franzovi Haydnovi
za jeho skvostnou hudbu, v jejíž společnosti jsem trávil
krásné hodiny při psaní této knihy...*

J. B. P.

Motto:

Zámek Esterházy, září 1773

Marie Terezie váhavě vzala do rukou partituru.

„Můj život v jedné symfonii?“

Kapelník Haydn horlivě přikyvoval. Oči mu zářily a jeho výraz, chování, oblečení a kord po boku podtrhovaly slavnostnost situace.

„Ano, Veličenstvo. Naše osudy jsou hudbou a hudba tvoří naše osudy, Veličenstvo. Hudba je Boží posel, hudba je jeho zjevení našim uším. Kdo umí naslouchat, tomu se zobrazí podstata lidského bytí.“

„Můj život jako hudba? Jako téma skladby?“

„Ano. Když dovolíte, umíte si jistě představit, jak by takové téma uchopil člověk, vládnoucí perem.“

„To jistě.“

„A proč upírat hudbě stejnou schopnost? Hudba je nejlepší, nejušlechtilější hnutí, vyvěrající napovrch z našeho nitra.“

„A láska?“

„Hudba je láska a v lásce je pomocníkem hudba. Slova mohou být neupřímná, dobrá hudba nikdy.“

Marie Terezie přemýšlela nad skladatelovými argumenty. Haydn pokračoval.

„Lidský život má také několik částí. Pokud se v pravou chvíli ohlédneme, uvidíme je za sebou. Jsou jako části symfonie, jako spojovací oddíly, jako vedlejší témata. Když si zazpíváme z radosti, je to zpěv našeho srdce, když zazpíváme s úctou, tu zpívá našimi ústy Nejvyšší...“

OUVERTURA

Motto:

Haydn ukázal na místo, kde bylo v rukopisu slovo Ouvertura. „To je předehra k Vašemu hrdinskému boji. Byl jsem u toho také... Už tehdy bylo znát, jak jste hrdá a nepokořitelná. Jen si toho Vaši nepřátele ke své škodě nevšimli...“

Temná mračna plynula po obloze, měnila tvar a podobu, tu připomínala nestvůrné výjevy z Apokalypsy, tu zase pokojné tvary zvířecí a lidské, vítr je rozháněl a znovu sháněl dohromady, jako pastýř honí své stádo. I mezi domy se proháněl hučící a fičící vítr, vířil na zemi i ve vzduchu spadané listí a prach. Každou chvíli na svět dopadla sprška deště. Davům lidí, stojícím takřka bez pohnutí, čekajícím na cosi zjevně velmi poutavého, jako by to však pranic nevadilo. Koneckonců, to vše k podzimním dnům patřilo a patří. A podzim roku 1740 byl obzvlášť pochmurný.

Lidé zjevně vytáhli ze svých truhlic nejlepší kousky oděvů, z tváří jim čisela obřadnost, byly strnulé, napjaté, slavnostní a v očekávání. Stáli v hloučcích před svými domy, na chodnících, tak, aby ulice zůstala volná. Na to dohlížel velký počet vojáků na koních. I oni, ve tvářích strnulí a upjatí, vypadali víc jako voskové figuríny, nežli živí představitelé moci, klidu a pořádku. Nic se nehýbalo, nikdo nepronesl jediné slovo.

Život Vídně, hlavního města císařství říše římské a velkovévodství rakouského, sídelního města domu Habsburského se zastavil. Tak by se to nejspíš jevilo cizinci, který by se ve městě ocitl.

Nyní se zdálo, jako by k nim z dálky vítr přivál temné údery. Napjali uši. Opravdu. Byl to zvuk bubnů a pomalu se přibližoval. Teprve teď jako by si uvědomili chlad a snažili se zahrát pohyby i řečmi.

Čekali na příchod průvodu, který měl vyprovodit na poslední cestě do onoho lepšího světa tělesnou schránku muže, který jim desítky let vládl, který se tu lépe, tu hůře snažil pozvednout zemi rakouskou, českou a uherskou. Karel VI. byl dobrotivý a vládný člověk. Ještě nedávno se radoval ze života, jako všichni ostatní a vesele užíval císařského majestátu. Jistě, stál v cestě mnoha dalším, avšak nijak zásadně.

Jeho vlastní lid měl k němu vřelý vztah. Měli ho rádi, či možná řečeno přesněji, nadělal si mezi svými poddanými pramálo nepřátel.

I ten nejmilovanější vládce nebývá oplakáván dlouho. Na jeho místo nastoupí další a další a jeho počiny překryje pozvolna svými. Nespokojenost nahradí nové důvody. Za tím, co odešel, se zavře opona a řeka života se odvíjí dál.

Nyní bylo vše jiné. Nebylo dalšího mužského potomka, který by usedl na trůn, převzal žezlo a otěže moci. Nebyl žádný syn, vnuk, ani synovec. Něco takového se nikdy nestalo a pokaždé, když jsme na prahu události, která v myslích, ani kronikách nemá opory a obdoby, býváme poněkud nesví.

Vídeňáci a návštěvníci hlavního města dávali pozvolna průchod svým názorům a steskům. Nejvíc hlasitě mluvil muž s ruměným obličejem hospodského vysedáváče, o němž nejbližší sousedi věděli, že je pomocníkem správce sklepů v Hofburgu. Teď vyhodil do chladného vzduchu tvrzení, aby vzápětí každému mohl na jeho odpověď sdělit svůj další názor.

„Byl pryč rychle!“

„Nachladil se na lovu, říká se...“

„Ale sousede,“ mávl rukou muž s ruměnou tváří, „snědl přece houby...“

Muž, stojící vedle něj se posupně zasmál.

„A kdo mu je dal? Kdo po něm chtěl dědit?“

„Houby? To by je museli přivézt zdaleka.“ Připojila se jakási žena.

„Kdo po něm dědí? Ten bavorský ničema.“ Muž s ruměnou tváří zavrtěl hlavou.

„Kdepak. Zdědí to Marie.“

„Terezie?“

„Ja. Ta starší. Marie Terezie, Terka...“ zasmál se muž.

„Ta? Nevydrží! Do roka máme na trůnu někoho jiného...“

„To ale přeháníš!“

„Vsadme se! Je moc mladá a bujná! Samý tanec a noční popíjení.“

A plácli si.

„Kéž bys měl pravdu. Mít na trůně ženskou. To raději toho Bavora!“

Vedle muže stál malý, asi osmiletý chlapec, hubený a oblečený do šatů, které prozrazovaly chudobu. Ne však chudobu ducha. Sledoval se zájmem jak dění kolem, tak i debatu, která se rozproudila. Byl to obyčejný kluk, jako tisíce dalších v onom věku. Nápadné na něm byly pouze nadměru bystré oči s uličnickým pohledem a výrazný nos.

„Co myslíš, Seppe?“

„Jednou složím pro Marii Terezii velkou skladbu!“

„Nejdřív se musíš pořádně naučit noty!“ mávl rukou starší muž, který stál za chlapcem.

Vtom se ozval další hlas, tentokrát plný autority. Jeho nositelem byl muž středního věku, dobře oblečený. Obličej měl přísný, ale ten výraz poněkud zrazovaly usměvavé přátelské oči.

„Haydne, pojd' sem.“ Chlapec se vyděsil, očividně měl onen muž u něj velký respekt.

„Pane kapelníku, prosím! I vy jste přece utíkal. Já chci vidět, jak budou klepat,“ bránil se chlapec.

„Já přece také, ale musíš se mne držet, aby ses neztratil. Víš, že se ve Vídni nevyznáš.“

Do všech těch řečí se náhle ozvalo volání:

„Už jdou!“

A opravdu:

Průvod se blížil, každý z přihlížejících mohl již bez potíží rozpoznat vojenské hudebníky v čele průvodu a za nimi vůz s císařskou rakví. Klobouky všech přítomných mužů jako na povel sletěly z hlav. Ženy se křížovaly a dávaly k očím kapesníky, jak se slušelo.

Ještě pár kroků, ještě několik úderů bubnů a průvod byl tu.

Za vozem šla císařská rodina. Tři ženy. Tři bytosti, císaři nejbližší. Císařovna Alžběta Kristýna a dvě mladé dívky, dcery Marie Terezie a Marie Anna. Za nimi následovali bližší i vzdálenější příbuzní a poté zástupy dvořanů, šlechticů, jejich rodin a dvorských úředníků.

Čekající se postupně utišili, někteří ještě měli potřebu sdělit ostatním cosi zdánlivě důležitého. Ale, co mohlo být důležitější nežli císařský pohřeb! Nešlo ani tak o to, že se vídeňští obyvatelé loučili se svým panovníkem, ale o podívanou, která se nepřihodí často. Obřad, s nímž jsou všichni z domu Habsburského od nepaměti ukládáni.

Průvod se zastavil před zavřenou branou kláštera kapucínů. Vojáci odpochovali stranou a vůz s císařovnou rakví zůstal stát v čele průvodu. Chopilo se jí šest vybraných mužů, kteří měli čestný úkol donést císařovy ostatky mezi jeho předky a příbuzné, do místa věčného odpočinku.

Důstojnými kroky předstoupil dvorský hodnostář, který měl za úkol vyžádat pro zemřelého vstup do krypty.

Jak veled staletý zvyk, herold zabušil na bránu svou holí. Představený kláštera, zjevně připravený na svůj úkol již dlouho, bez meškání zavolal:

„Kdo žádá o vstup?“

Herold se napřímil a slavnostním hlasem zavolal:

„Jeho Veličenstvo císař římský, král uherský a český, španělský, italský, neapolský král Sardinie a Sicílie, vévoda rakouský...“ následoval dlouhý výčet titulů.

„Toho neznám,“ ozvalo se zpoza zavřené klášterní brány.

Herold chvíli počkal a pak zabušil znovu. Mnich se opět ozval.

„Kdo žádá o vstup?“

„Jeho Veličenstvo císař římský, král uherský a český, arcivévoda rakouský Karel.“

„Toho neznám...“ znovu odpověděl mnich.

Nastalo znovu ticho, jen odkudsi ze zadu zazníval zvuk bubnu.

A tu herold zabušil na bránu potřetí.

Stejně tak se potřetí ozvala otázka:

„Kdo žádá o vstup?“

Herold již tišším hlasem a s patrným dojetím, ohlásil:

„Karel Habsburský, velký hříšník...“

„Toho znám,“ zněla odpověď tentokrát. Klášterní brána se pomalu, důstojně otevřela. Nosiči zvedli císařovu rakev znovu na svá ramena a pomalu vešli dovnitř. Za nimi císařská rodina a nemnoho dalších vyvolených. Marie Terezie následovala svou matku a sestru. Brána se za nimi potichu zavřela.

Císařova rakev byla dosud odkrytá. Spolu s matkou a sestrou přistoupily. Přinutila se a naposledy pohlédla do tváře toho, který jí dal život a provázal ji až do konce svých dnů. Jak klidnou má tvář, napadlo ji. Karlův obličej vskutku neprozrazoval utrpení posledních dnů. Naopak, zračila se v něm vyrovnanost a nekonečný mír.

Marie Terezie se vši silou snažila nepoddát smutku. Vzpomínat na veselé chvíle, okamžiky, které s otcem prožili.

Jak se však neobírat chmurnými myšlenkami? Jednou tu bude někdo volat její jména... Marie Terezie Walburga Amálie Kristýna... a do té doby...

Pohlédly na sebe s matkou i sestrou. Ve třech párech očí jako by byla vidět stejná myšlenka: co bude s námi, co bude s naší zemí?

Náhle měla pocit důvěrné otcovy blízkosti. Jako by cítila až hmatatelně jeho přítomnost. Pochopila správně, že to byl jeho poslední pozdrav?

Z obřadu, který následoval, si později nepamatovala téměř nic. Promluvy, modlitby, zpěv mnichů... Zvláštní, jak si naše mysl pohrává se zážitky, které nás na životní pouti potkají.

Zádušní hostina byla již pro jejich rozbouřené duše bezpečnějším přístavem. Jak přibývalo vypitých pohárů, přidávala se i nasmělá, později bouřlivá veselost. Poněvadž, jak jinak zapomenout na smutek?

Vedle sebe viděla matku se sestrou, jak se zdánlivě rozjařeně o čemsi dohadují. Ona sama se však marně pokoušela vzbudit veselejší pocity. Něco krásného končilo a ona si to dobře uvědomovala. Podvědomě cítila, že bezstarostnost patří ode dneška minulosti. Ale nakonec, k čemu by byly zástupy úředníků? Ministrů? Radů? Jistě jí pomohou, a kdo ví? Třeba na ně ani nebude muset příliš dohlížet.

Ulehla pozdě v noci, která se už pomalu nakláněla ke dni dalšímu. Na lůžku však nevydržela dlouho. Chvíli se převalovala a pak vstala a usedla do křesla. V posledních dnech to dělala často. Mysl, rozbouřená přívalem událostí, nedovolovala tělu odpočinout. Uvědomila si, že musí být odpovědnější, ne za sebe, ale za ten mladý život, který kdesi v hlubinách jejího těla čeká

na okamžik svého příchodu na svět. Život za život... její otec za toto dítě.

Měla pocit, že je v místnosti málo vzduchu. Vstala z křesla, a dokořán otevřela velké okno, vedoucí do zahrady. Svěží závan vlétl do místnosti a přivál ulehčení. Zhluboka a s potěšením dýchala. Přistrčila těžké křeslo, na kterém prve seděla, blíže k oknu. Usmála se. Otec by ji za to vypeskoval. Byla to přece práce komorných a služebníků, nehodilo se to pro císařskou dceru. Ale proč je budít o půl druhé? A je tu takové horko!

V duchu se vracela k pocitům, které měla v kryptě u rakve svého otce.

Vrátila se na lůžko a pokoušela se usnout. Marně. A tak opět vstala, zasedla za stůl, vzala značně velkou knížku, vázanou v sametu, v rozích opatřenou koženými nášivkami. Byl to její deník, který si psala už hezkou řádku let. Nikomu do něj nedala nahlédnout, ani sestře, ačkoliv ji o to mnohokrát prosila. Dokonce se jí snažili i deník uzmut, ale ona jej vždy ochránila.

Psaní deníku považovala za potřebu nejen zábavnou, ale psaní ji nutilo své pocity a myšlenky přesně formulovat, přesně stanovit důležitost, či nedůležitost zpráv, které měla na srdci. Mnohokrát škrtila, poněvadž při čtení zjistila malichernost zápisu. Nyní si poznamenala, co ji tížilo:

Od otceva odchodu jsem sama. S matkou, která mi nerozumí, která žije ve svém světě. Se sestrou, která je nejdobrotivější bytostí celého světa, avšak která mi nikdy nebude oporou. A František? Je spíš ještě chlapec, ačkoliv je o tolik let starší. Lov, hostiny, to je jeho svět. A někde na konci toho seznamu jsem já.

Uvědomovala si bezradnost, bezmoc. Jak málo se vyzná v tom, kde má nyní rozhodovat a vládnout! Jak málo ji otec zasvětil do tajů vlády! Jak mnoho času jí uteklo mezi prsty!

Měla pocit, že se v místnosti zalkne, že tu není ani maličko vzduchu, ačkoliv bylo okno dokořán. Tolik by potřebovala pryč, ven, kamkoliv, bavit se, točit se a ani se nedotýkat nohama země.

Ale to nejde. Ona sama má smutek. Ačkoliv... Kdyby ji nikdo nepoznal? Noc je na samém počátku...

Mohla by přece vyklouznout z paláce a jít na dobře známá místa, která jí už tolikrát pomohla od smutku. Zapomenout na smutné a do žil vlít trochu ohně. Miluje tanec, miluje veselou společnost a bezstarostnost, která z nich všech čiší. Vždyť je jí teprve o málo víc než dvacet let!

I. Allegro

Motto:

„Ani v téhle větě není příliš radosti,“ řekl Haydn. „Hlavní téma je pochmurné, ale vedlejší připomíná svou lyričností, že i v čase největšího utrpení se najde důvod k radosti a nejbližší, kteří jsou Vám nablízku, Vám dají na chvíli zapomenout...“

Bylo škaredé ráno. I přes zavřená okna cítila lezavost pozdního podzimu, nevlídnost plačtivého říjnového dne. Nálada, která přináší neveselé myšlenky pouze svou přítomností. Ležela pod hřejivou pokrývkou a nehýbala se. Hlavou jí proudily záplavy dojmů, záblesků prožitých dějů, dávných, i nedávno minulých. A ještě, než zcela procitla, zdál se jí zvláštní sen. Sen o dětství a bezstarostném životě.

Jeli s otcem a matkou na výlet do Schönbrunnu, kde je čekala zábava, lov, hostina a rodinný koncert. Rodiče byli v dobré náladě, jako obvykle ji rozmazlovali a ona se tomu ráda poddávala.

„Teď ty!“ A sen byl ten tam, pouze matka zůstala a káravě na ni zvedla prst.

Pocity, pocity, pocity. Náhle ji ovanul pocit stísněnosti. Velká místnost, její ložnice, ji zneklidňovala svou plochou, rozlehlostí. Chtěla by být někde v koutku, jako zvíře, které chytají. Přikry-

la se až po hlavu. Zatím se ještě zcela neprobrala z náruče spánku, a chvílku tápala.

Nebyla z těch, kteří by se takovým pocitům dlouho oddávali. Vždyť je jí teprve třiaadvacet! Usmála se. Včera večer se dobře bavili v jednom z vídeňských tanečních sálů. Možná vypila příliš tokajského. Odpoledne vyrazí se svou věrnou Charlottou a dalšími dámmami do Schönbrunnského lesa. Pomalu si počínala uvědomovat skutečnost. Rozhodla se vstát z lůžka, odhrnula přikrývku, nadzvedla se a rukou šátřavě hledala zvonek na komornou. Ještě, než to mohla učinit, počaly se pomalu otevírat dveře. Rychle sklesla zpět a přikryla se. Do komnaty vklouzl muž, asi třicetiletý, vlídné pravidelné tváře, oděný do lehkého domácího oděvu.

Ulehčeně si oddychla. Toho muže dobře znala. I když dobře? Známe dobře své bližní, když někdy pochybujeme o sobě samých?

Arcivévoda František Štěpán, řečený Lotrinský, její muž. Včera se nepohodli, neměla velkou chuť jej nyní vidět. V posledních dnech se hádali více než za předchozí roky. Nebylo to nedostatkem lásky, ale rozumu.

Tvářil se starostlivě. Blížil se pomalu, trochu jako prosebník.

„Jste v pořádku? Poslali pro mne, poněvadž si mysleli, že jste nemocná.“

Vztyčila se na lůžku. Měla chuť ho pořádně zpražít.

„Proč? Jen proto, že nevstávám za rozbřesku?“

František vytáhl z kapsičky velké zlaté hodinky. Letmo na ně pohlédl.

„Za rozbřesku? Slunce nemohlo čekat tak dlouho... Je půl jedenácté!“

Marie Terezie na něj nevěřičně vytřeštila oči. Zlost ji přešla, vystřídal ji pocit provinění.

„Cože?“

František se pousmál. „Už ano. Asi vás vyčerpává to maličké.“

Mimoděk si sáhla pod srdce, tam kde plod jejich lásky čekal, až přijde čas jeho příchodu. Bylo jí zřejmé, že má něco na jazyku,

tušila, co to bude, za několik let společného života jej znala skoro jako sebe, alespoň si to myslela. Ani nyní se nezmyšlila. Pohlédl jí zpřímá do očí.

„Chci se vám omluvit... ale pouze způli...“

„Způli?“

„Ano. Omlouvám se za zvýšení hlasu, nikoliv za to, co jsem říkal.“

Otočila se na lůžku, aby ho neviděla. Často ji dováděl k hněvu svou bezstarostností a sklonem vše zlehčovat. Prý, aby vše přežil ve zdraví. Ale ti kolem něj?

„Prosila jsem vás přece...“

Nenechal ji dopovědět. Obešel její lůžko, odhrnul závěs a nyní jí opět viděl do tváře. Musela se tomu v duchu zasmát, takže se její hněv opět alespoň maličko rozptýlil.

„Vím. Dobrá... A omlouvám se také za svá včerejší slova. Ale moje protivenství přece neznačí, že bych vás nemiloval, naopak.“ Zarazila jeho řeč pohybem ruky.

„Mrzí mne, že jste mne vůbec nepodpořil. Nevím, proč mám představu, že se láska projevuje jinak.“

„Jen proto, že jsme manželé, nemohu s vámi nesouhlasit?“ nadzvedl udiveně obočí František.

„A pokud se jedná o zájem země.“ Odsekla mu už napolo roz-zlobeně. A počala se zdvíhat z lůžka. Moudře spolkl slova, která měl na jazyku a přistoupil blíž. František byl dvorný muž a ani ne-shoda mu nezabránila pomoci. I teď jí nabídl rámě a pomáhal vstát.

Ani Marie Terezie nejevila chuti pokračovat ve sporu. Konec-konců, stejně se zachovala po svém. Spíš jí zneklidňovalo něco ji-ného. Naléhavě ho uchopila za rukáv jeho hedvábného kabátce.

„Říkal jste půl jedenácté?“

„Ano. Byli už neklidní, ale nikdo si netroufal vás probudit.“

Pomalou vstala, protáhla se velmi opatrně, držíc si ruku na bříš-ku, už pěkně vyrýsovaném pod noční košilí. Uplyne málo vody v Dunaji a bude na světě další člen rodu Habsburků.